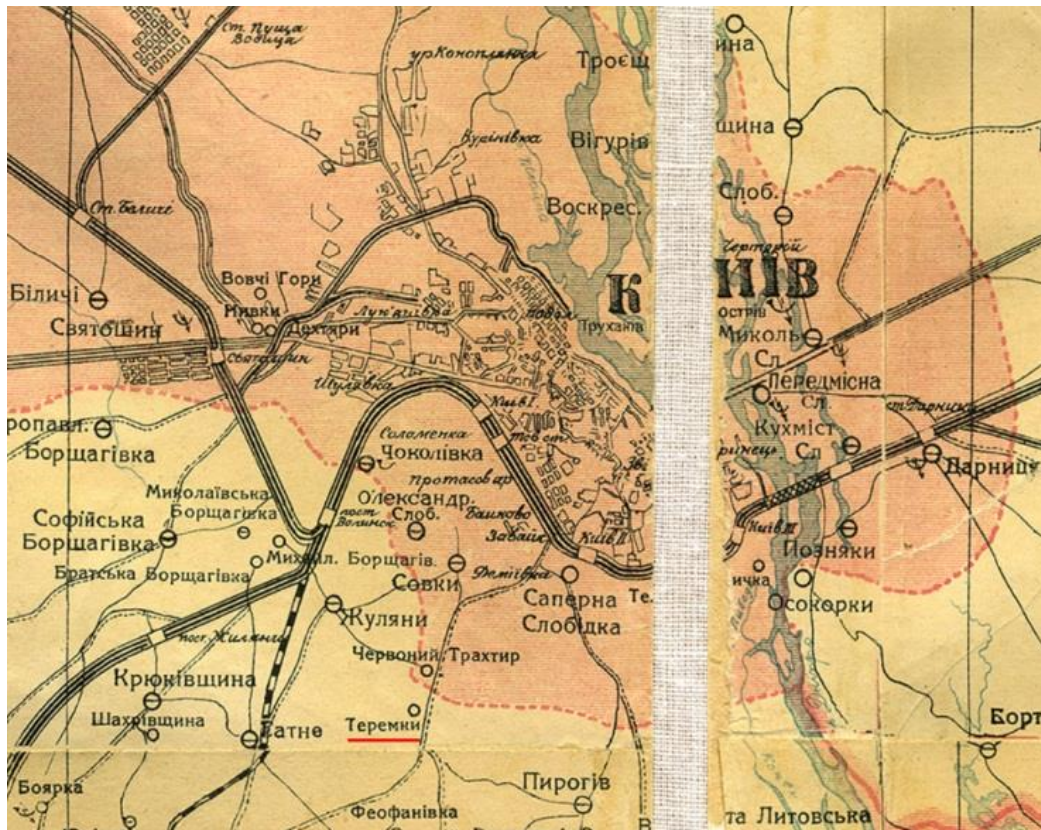

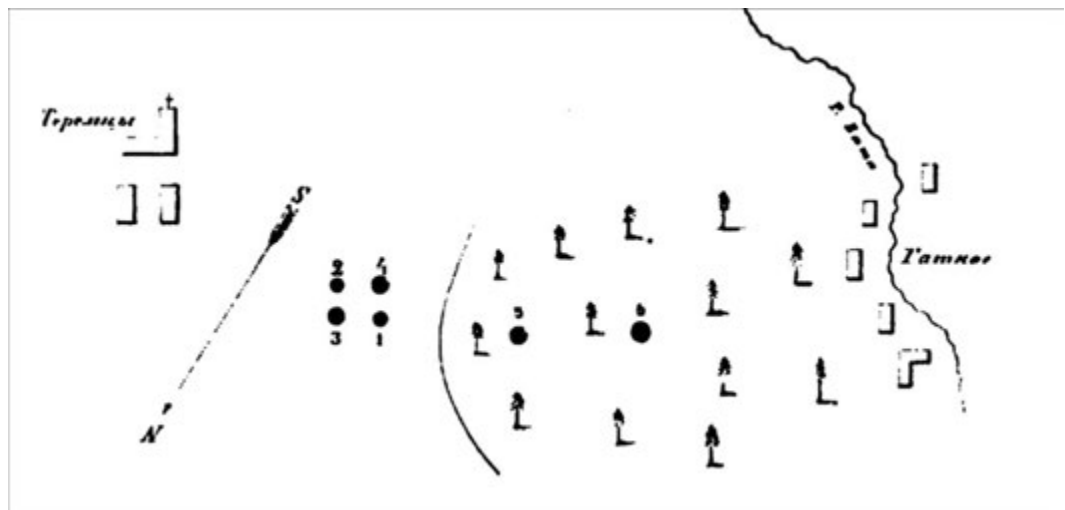
Теремки

Теремки – історична місцевість на південно-західному краю Києва, у районі Одеської площі, яка ввійшла до адміністративних меж м. Києва вже після Другої світової війни (іл. 1). Являє собою рівну ділянку плато висотою понад 180 м над рівнем моря. Тут розташовані витoki чотирьох малих річок – Борщагівки (інші назви: Нивка, Борщівка, Желянь), Гатенки (витік р. Віта), Любки (Голосіївський струмок) та Хотівки.

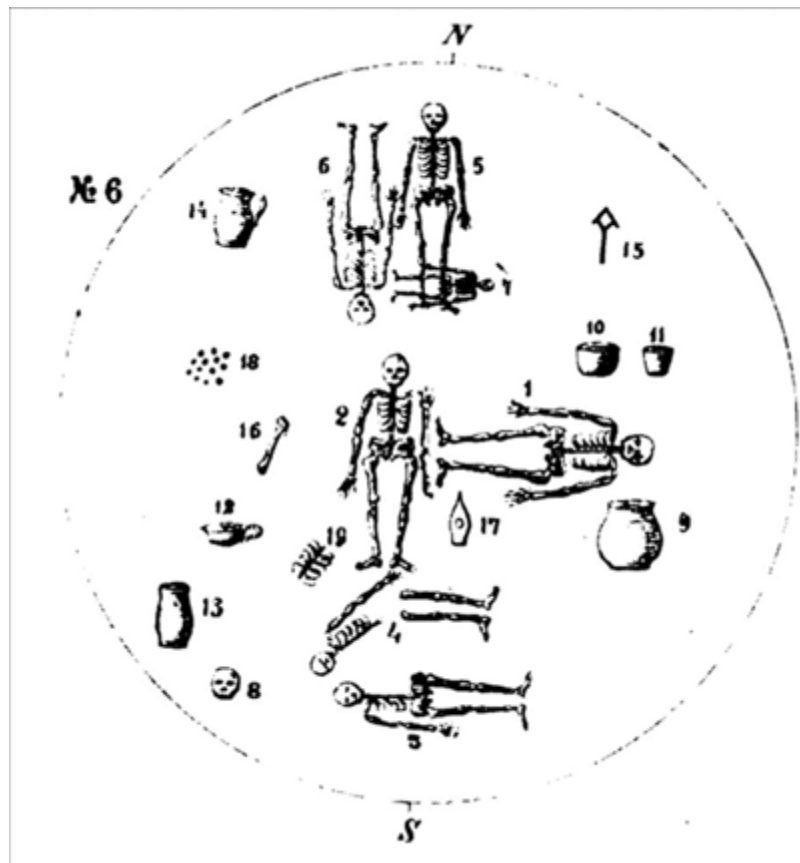

Іл. 1. Адміністративна мапа Київської округи 1925 р. (фрагмент)
(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/4/41/Адміністративна_мапа_Київської_округи_УСРР%2C_1925.jpg/1878px-Адміністративна_мапа_Київської_округи_УСРР%2C_1925.jpg)

У 1874 році між Теремками і с. Гатне для учасників III Археологічного з'їзду, що проходив у Києві, під керівництвом Володимира Антоновича і Дмитра Самоквасова в урочищі Курган було розкопано п'ять давніх курганів (іл. 2). Більшість розкопаних курганів мала висоту 2 м, найбільший – 2,65 м [Экскурсии 1878, с. LXXXII]. У похованнях виявлено ліпні орнаментовані горщики і кам'яні сокири, вироби з бронзи (зокрема люстерко), кістяне намисто і бурштинову намистину, залізні вістря спису і ніжик – знахідки доби бронзи (III–II тис. до н. е.) та ранньозалізного (I тис. до н. е.) віку (іл. 3).

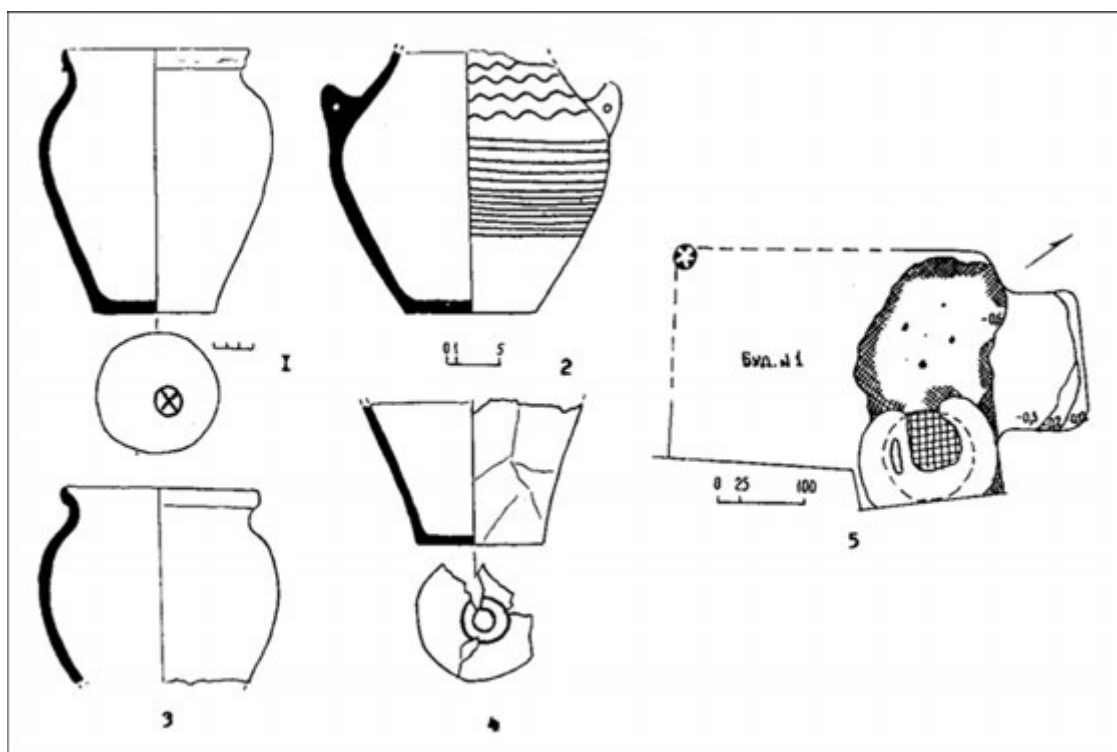
Лл. 2. Схема розташування курганів, розкопаних у 1874 р. між Теремками і с. Гатне
[за: *Експедиції 1878*, с. LXXX]

Лл. 3. Схема розташування кістяків і знахідок у кургані № 6 «Вовча могила», розкопаному у 1874 р. під наглядом В. Антоновича між Теремками і с. Гатне
[за: *Експедиції 1878*, с. LXXXIII]

У часи Русі повз Теремки проходив давній шлях із Києва до міст Василів (Васильків) та Юр'їв (Біла Церква). У верхів'ї р. Борщагівки (парк «Теремки») наприкінці XX ст. археологи дослідили поселення XI–XII ст. із залишками жител з печами [Івакін, Сергєєва 1993]. Крім кераміки цього часу, у тому числі з гончарними клеймами на дні горщиків, тут було знайдено

залізний ніж, кам'яне точило, фрагмент прикраси з бронзового дроту, два уламки скляних браслетів темно-оливкового кольору (іл. 4).

Іл. 4. Зразки кераміки XI–XII ст. (1–4) та план житла з піччю (5) з поселення в парку «Теремки» [за: Івакін, Сергєєва 1993, с. 145]

На думку відомого краєзнавця XIX ст. Льва Похилевича, у районі сучасних Теремків розташовувався Теремець – пункт, згаданий у Лаврентіївському літописі під 1150 роком (князь «Володимерко¹ став біля Києва у Теремця»), який і дав назву місцевості [Лаврентьевская 2001, стлб. 327; Похилевич 2007, с. 62].

Оба́біч давнього шляху, який із XVI ст. дістав назву «Білоцерківський гостинець», розташовувались землі-маєтності київських монастирів: Пустинно-Микільського (Гатне), Печерського (Голосіїв), а ще Софійської митрополії (грунт Столпець і Псютичі). На печерській землі вперше в 1592 році згадується монастирський «дворець» Теремці – замський господарський двір [Козюба 2019, с. 95–96]. У ранньомодерний час замські дворці були осередками сільськогосподарської діяльності, місцями проживання робітників, тримання худоби й реманенту, центрами акумулювання й тимчасового зберігання аграрної продукції тощо. У XVII–XIX ст. у документах він фігурує як фільварок чи хутір Печерського монастиря, пізніше Теремська (Теремківська) дача Київської митрополії (іл. 5).

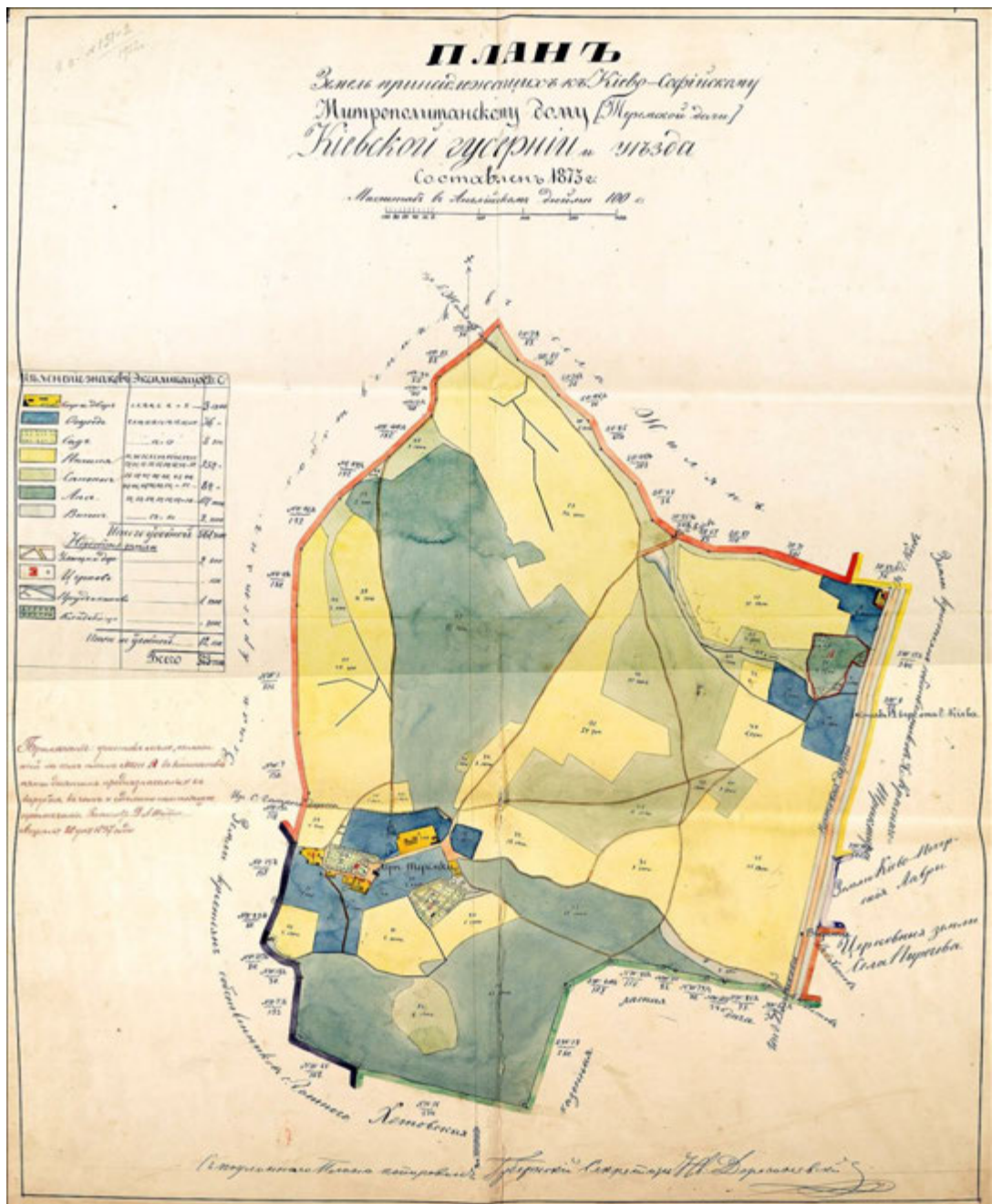
¹ Володимирко (Володимир) Володаревич – галицький князь у 1141–1153 рр.

Іл. 5. Хутір Теремець (Теремківська дача) на мапі В. Хіановського (1859)

На плані дачі 1873 року вказана площа угіддя – 573 десятини (626 га). Її простір займали ділянки під рільництво, сінокоси, городи, два сади з доріжками, два ліси (кожний з окремим лісництвом), вигін для худоби. Тут стояв дерев'яний замиський палац на кам'яному фундаменті з домовою церквою Святої Трійці. На плані присутні численні господарські споруди, невеликий ставок на витoku р. Борщагівки (район Іподрому). На площі дачі існували окремі перезволожені ділянки, тому на планах ХІХ ст. у північній і західній частинах маєтності позначена мережа меліоративних каналів (іл. 6).

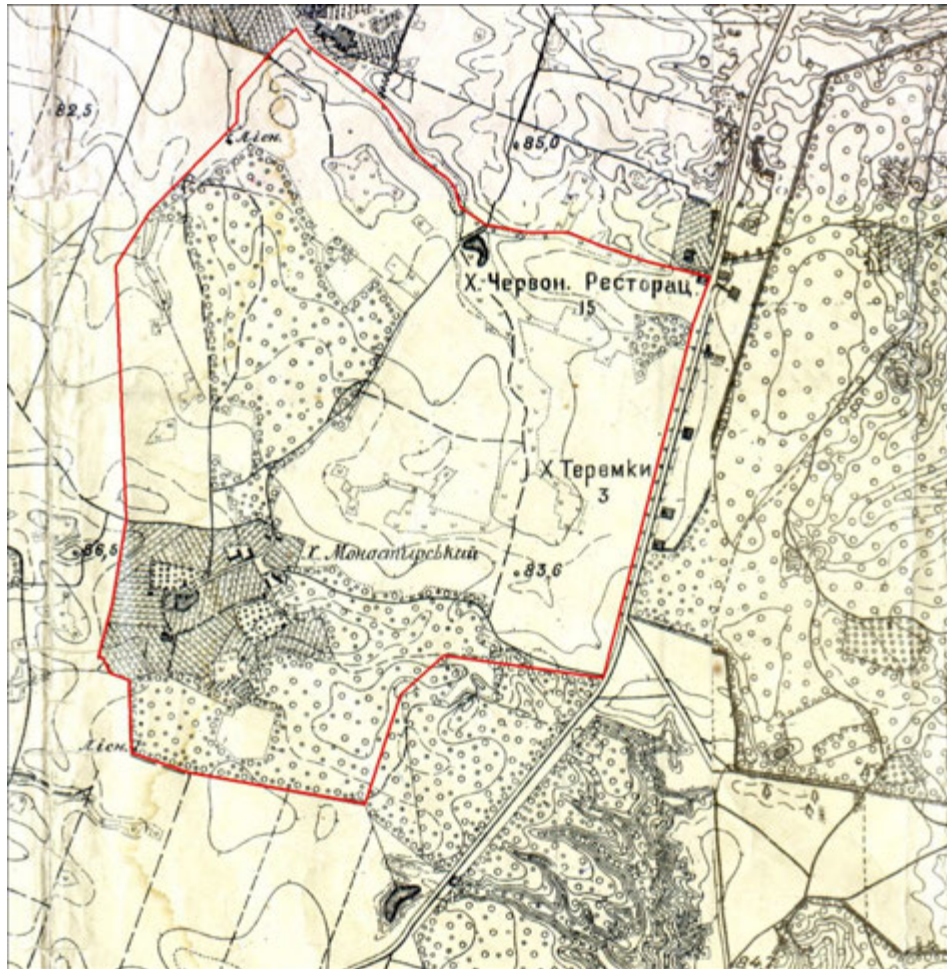
Східна сторона володіння виходила до Васильківської поштової дороги (вул. Івана Сірка, Васильківська), біля якої стояв «Зелений трактир» (згодом – «Червоний трактир»), який митрополія здавала в оренду. Північний край дачі сягав сучасної вул. Самійла Кішки і р. Борщагівки, південний і частково західний збігаються із сучасним адміністративним кордоном між Києвом та областю. Одеська площа розташована в центрі колишнього маєтку. Будівлі самого хутору розміщалися в районі вул. Чабанівської. Уже в середині ХІХ ст. у великому маєтку побудували ще один хутір – Нові Теремці (територія Національного комплексу «Експоцентр України»), а старий хутір отримав назву Монастирський (іл. 7).

Іл. 6. План Теремківської дачі 1873 р.

(https://uk.wikipedia.org/wiki/Теремки#/media/Файл:Мана_Теремків_1773_рку.JPG)

Порівняння топографічних планів місцевості Теремків кінця ХІХ ст. і 1930-х років свідчить про зміни в цьому районі. Зник ставок, на місці лісу на північ від хутора з'явилися поля; частину іншого лісу, за межами дачі, було зрізано і на цьому місці постав хут. Новоселиці (Новосілки). Колишній монастирській хутір став забудовуватися новими садибами, але дві ділянки саду на той час ще збереглися (іл. 8).

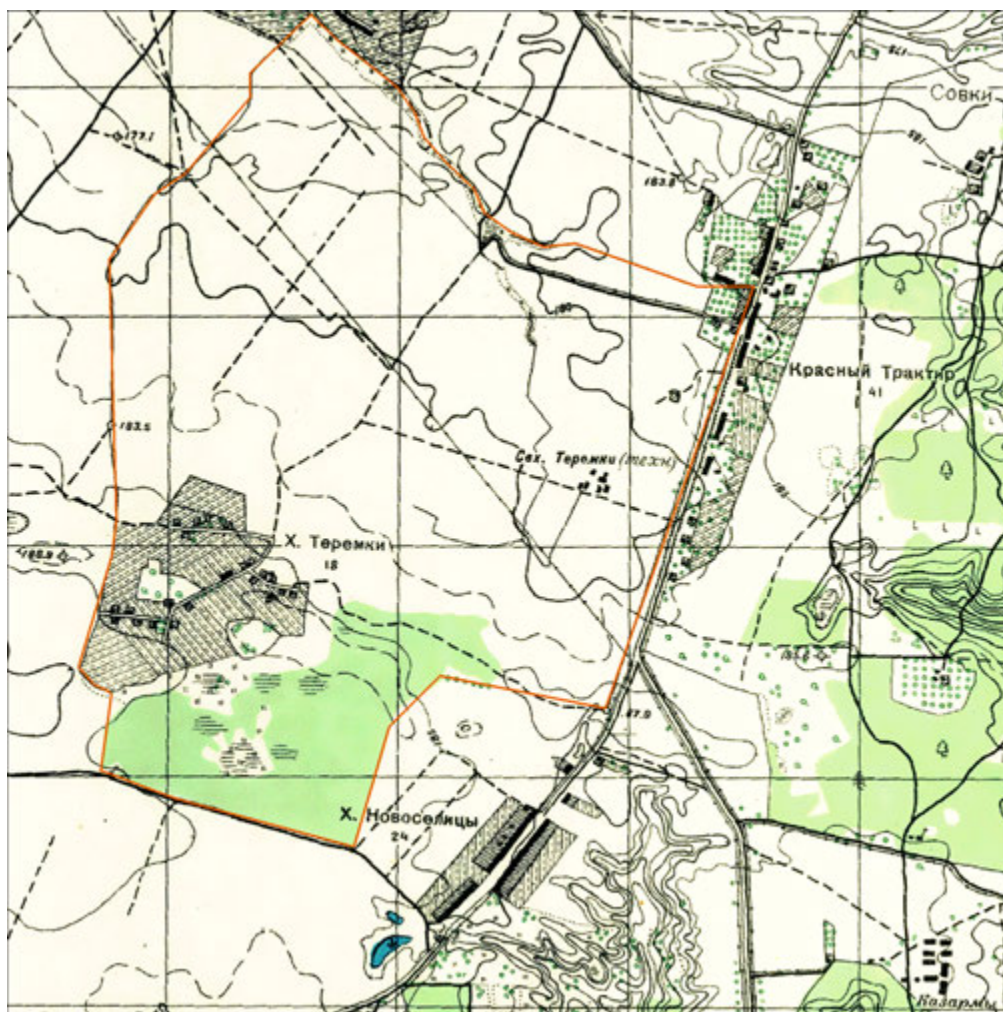
*Іл. 7. Район Теремків на мапі (зйомка 1897 р., видання 1918 р.).
Червоним позначено межі Теремківської дачі*

Наприкінці 1950-х років відбулися події, які вплинули на подальшу долю Теремків – було завершено будівництво Виставки досягнень народного господарства (ВДНГ) УРСР і прокладено нові дороги – Кільцеву і початок Одеської траси. Ці шляхи розділили площу колишньої дачі на чотири сегменти, що відповідають сторонам світу. Спираючись на це, генплан Києва 1966 року передбачив масове житлове будівництво на цій території, що й було втілено в 1970–1980-х роках (іл. 9).

У північному сегменті в 1962–1969 роках було споруджено Київський іподром. Розмір його скакової доріжки – 740×250 м (іл. 10). Між Іподромом і колишнім с. Жуляни у 1979–1981 роках звели житловий масив Теремки II.

Частина східного сегмента Теремківської дачі ввійшла до території ВДНГ. Поряд у 1975 році було відкрито Льодовий стадіон просто неба, який і зараз використовують як ковзанку в морозну погоду. Біля нього в 1986 році розпочалося будівництво критої спортивної арени, яка була розрахована на проведення змагань із футболу, хокею, ігрових видів спорту (баскетбол, гандбол, волейбол), спортивної та художньої гімнастики, важкої атлетики,

боротьби, фехтування тощо. Незважаючи на те, що споруда була вже майже готова, її зведення перервали в 1988 році через економічні проблеми в СРСР.

*Іл. 8. Район Теремків на мапі 1930-х рр.
Червоним позначено межі колишньої Теремківської дачі*

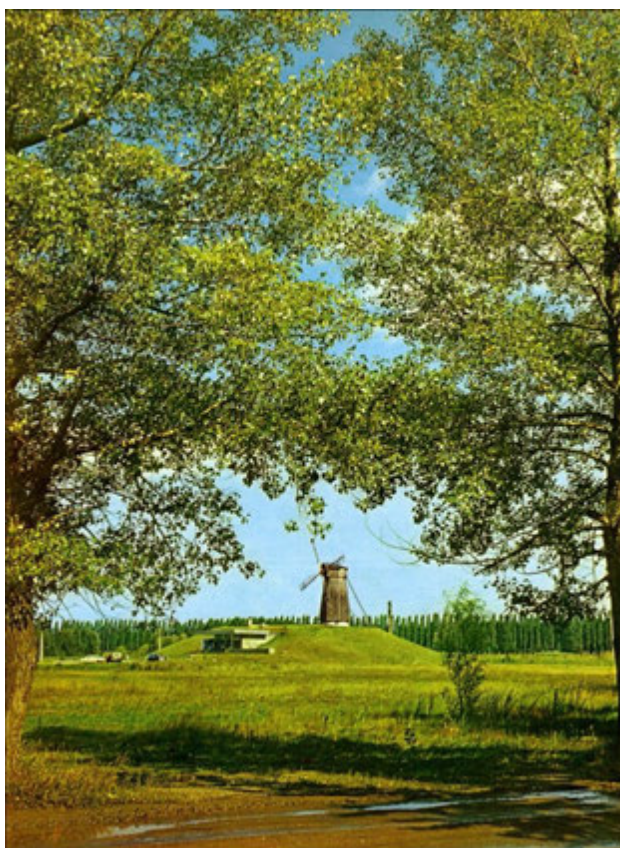
У 1967 році при в'їзді до Києва було побудовано ресторан «Вітряк». Його фасад прикрашено мозаїчним панно «Вітер», що його виконали відомі художники Алла Горська, Віктор Зарецький і Борис Плаксій (іл.11) ([https://uk.wikipedia.org/wiki/Вітер_\(панно\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Вітер_(панно))). Зараз цей заклад з усіх боків оточений висотками, які знищили колишню естетично-видову привабливість об'єкта (іл. 12).

Значну частину південного сегмента займає лісовий масив, який існував тут і в другій половині XIX ст. Зараз він під назвою Урочище «Теремки» входить до складу Національного природного парку «Голосіївський». У лісі збереглося кілька дубів віком близько 400 років, які входять до складу ботанічної пам'ятки місцевого значення «Група вікових дерев дуба» і свідчать про безперервність існування лісу в цій місцині протягом багатьох століть.

вул. Чабанівській фрагментарно збереглася приватна забудова колишнього хут. Теремки.

Іл. 11. Мозаїчне панно «Вітер» на фасаді ресторану «Вітряк» у 1970-х рр.
(<https://pastvu.com/p/1932994>)

Іл. 12. Ресторан «Вітряк» біля Одеської площі в 1970-х рр.
(<https://pastvu.com/p/1155785>)

Іл. 13. Проспект Академіка Глушкова з будинком № 13–59 у 1987 р. Зараз тут розміщені входи до станції метро «Теремки» (<https://pastvu.com/p/1580314>)

Іл. 14. Машинний зал обчислювального центру Інституту кібернетики в середині 1970-х років (<https://pastvu.com/p/2214359>)

Восени 2013 року було відкрито станцію метро «Теремки», яка стала кінцевою на Оболонсько-Теремківській лінії.

Джерела та література

Івакін, Г. Ю., Сергєєва, М. С. 1993. Дослідження на житловому масиві Теремки-2 (м. Київ). *Археологічні дослідження в Україні 1991 року*. Луцьк, с. 33–34, 145.

Козюба, В. 2019. Церковне і монастирське землеволодіння навколо Києва наприкінці XV – у XVI ст. *Болховітіновський щорічник 2017/2018*. Познань; Київ, с. 35–186.

Лаврентьевская летопись. 2001. *Полное собрание русских летописей*, I. Москва.

Похилевич, Л. 2007. Уезды Киевский и Радомысльский. *Краєзнавчі праці*. Біла Церква, с. 1–182.

Экскурсии и раскопки предпринятые во время 3-го Археологического съезда. 1878. *Труды Третьего Археологического съезда в России, бывшего в Киеве в августе 1874 года*. Киев, I, с. LXXIX–LXXXV.

Віталій Козюба

провідний науковий співробітник
науково-дослідного відділу історико-
археологічних досліджень
Музею історії Десятинної церкви